

7. Жукова Р.Ф. Активные методы обучения в концепции перестройки учебного процесса / Р.Ф. Жукова, Ю. В. Кузнецов // Активные методы обучения в системе подготовки специалистов и руководителей: Сборник научных трудов. – Л., 1989. – С. 5-16.
8. Завацька Л. М. Технології професійної діяльності соціального педагога. Навчальний посібник для ВНЗ / Л. Завацька. – К.: Видавництво Дім «Слово», 2008. – 240 с.

УДК 37.011.32:378-057.05

УСПІШНІСТЬ СТУДЕНТІВ ЯК ПРОБЛЕМА ПЕДАГОГІКИ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Шевченко Н.Ф., д. психол. н., професор, *Шевченко А.І., д. мед. н., професор

Запорізький національний університет, * Запорізький державний медичний університет

Стаття присвячена теоретичному аналізу проблеми навчальної успішності студентів вищих навчальних закладів. Визначено провідні чинники, які впливають на динаміку успішності навчання студентів.

Ключові слова: особистість студента, педагогічна взаємодія, навчання, навчальна успішність, чинник успішності.

Шевченко Н.Ф., *Шевченко А.И. УСПЕВАЕМОСТЬ СТУДЕНТОВ КАК ПРОБЛЕМА ПЕДАГОГИКИ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ / Запорожский национальный университет, *Запорожский государственный медицинский университет, Украина.

Статья посвящена теоретическому анализу проблемы учебной успеваемости студентов высших учебных заведений. Определены ведущие факторы, которые влияют на динамику учебной успеваемости студентов.

Ключевые слова: личность студента, обучение, педагогическое взаимодействие, учебная успеваемость, фактор успеваемости.

Shevchenko N.F., Shevchenko A.I. EDUCATIONAL PROGRESS of STUDENTS AS PROBLEM of PEDAGOGICS of HIGH SCHOOL / Zaporizhzhya national university, *Zaporozhzhia state medical university, Ukraine.

The article is devoted the theoretical analysis of the problem of educational progress of students of high schools. Leading factors which influence the dynamics of educational progress of students are certain.

Keywords: personality of student, teaching, pedagogical co-operation, educational progress, factor of educational progress.

Однією з найактуальніших проблем педагогіки вищої школи є проблема навчальної успішності студентів. Підвищення вимог до підготовки майбутніх фахівців обумовлено високим темпом розвитку фахових технологій і величезним потоком інформації. Проблема навчальної успішності не є новою в педагогіці, але залишається дотепер предметом гарячих суперечок і протистояння протилежних точок зору на аспект визначення провідних чинників забезпечення навчальної успішності і попередження неуспішності. Підвищення навчальної успішності і подолання неуспішності, є важливим завданням як для теоретичної, так і для прикладної педагогіки.

Розробка проблеми навчальної успішності представлена дослідниками у галузі педагогіки [6; 11; 17], психології [2; 7; 8] й інших сфер наукового пізнання.

У сучасній психолого-педагогічній літературі існує багато праць, присвячених дослідженню неуспішності і відставання учнів загальноосвітніх шкіл, у той час як проблема визначення впливу різних чинників на навчальну успішність студентів вищої школи залишається не достатньо розробленою.

Значущість дослідження проблеми навчальної успішності студентів також визначається збільшеними вимогами до сучасних випускників вишів. Фахівець з вищою освітою повинен не тільки володіти високою кваліфікацією, але і бути професійно мобільним, здатним успішно реалізовувати себе в соціально-економічних умовах, які постійно змінюються, творчо активним, таким, що вільно орієнтується у світовому інформаційному просторі.

Незважаючи на наявність значної кількості робіт, присвячених проблемам підвищення якості підготовки фахівців на сучасному етапі реформування вищої школи [1; 9; 10], дослідження чинників, що впливають на навчальну успішність студентів, на наш погляд, не знайшло достатнього віддзеркалення в педагогічній літературі. Аналіз робіт, у яких досліджується ця проблема, показує, що для оптимізації навчального процесу в вищій школі на сучасному етапі розвитку педагогіки вищої школи актуальним є виявлення чинників, які здійснюють вплив на навчальну успішність, та чинників, які ведуть до

неуспішності в навчальній діяльності або відсіву студентів, а також реалізація комплексу навчально-методичних заходів для вдосконалення організації навчального процесу, управління навчальною діяльністю студентів, застосування різних методів і технологій навчання з урахуванням особистісних особливостей студентів, їх мотивації й інтелекту.

Метою статті є виокремлення та характеристика чинників навчальної успішності студентів вищих навчальних закладів освіти.

Термін «успішність навчання» вперше був вжитий у роботі Б.Г. Ананьєва «Психологія педагогічної оцінки» [2], пізніше він був детальніше розглянутий і розроблений М.І. Мешковим [11]. В наш час термін «навчання», зокрема у вищій школі, трактується як цілеспрямований, керований, регламентований навчальними програмами і планами процес активного формування у студентів професійних знань і відповідних умінь і навичок, особистісних якостей. Навчальний процес вищого навчального закладу розглядається як складна система, на функціонування якої впливають як структурні компоненти, так і різні позанавчальні чинники.

У зв'язку актуальністю дослідження цієї проблеми, виникає необхідність в конкретизації поняття «навчальна успішність у вищому навчальному закладі», під якою слід розуміти показник ефективності навчання, який визначає успішне проходження студента по ступеням освіти, розкриття і розвиток особистого потенціалу, здібностей, прогресивну зміну в характері відносин, мотивації навчання, вивчення і оволодіння професійними знаннями, уміннями, навичками, повноту реалізації потреб, інтелектуальне зростання і оптимальне функціонування всіх складових навчальної діяльності студентів.

На нашу думку, успішність навчання у вищій школі слід розглядати як ступінь повноти, глибини, свідомості й міцності знань, вмінь і навичок, які засвоїли студенти відповідно до вимог навчальної програми. Успішність є характеристикою оволодіння знаннями, уміннями й навичками відповідно до вимог навчальної програми. Показниками успішності студентів (поточної, семестрової, підсумкової – з предмета в цілому або за весь курс навчання) є оцінки (бали), обумовлені відповідними критеріями [12; 15].

У зв'язку з тим, що дослідження з проблеми навчальної успішності характеризуються великою різноманітністю, базуються на різних початкових посилках і підставах, особливої актуальності набуває вивчення понятійного апарату і конкретизація (у логічній і семантичній площині) термінології для подолання різночитання початкових понять, що веде до ускладнення розуміння як усередині педагогічного співтовариства, так і за його межами.

У психолого-педагогічній літературі використовуються терміни «академічна успішність», «навчальна успішність», «успішність навчання», «ефективність навчання», «учбова успішність», які хоча і близькі, але не тотожні. Виокремлення і аналіз основних чинників успішної навчальної діяльності у вищій школі все більше переміщуються зі сфери репродуктивного навчання в сферу психічних станів і активної свідомості, не доступних ні прямому, ні опосередкованому зовнішньому контролю. Згідно з цим, велика роль у процесі навчання повинна належати самостійній роботі, самоконтролю за власними діями, повному усвідомленню цілей і наслідків своєї діяльності та безперервному процесу підвищення освітнього рівня.

Аналіз праць з педагогіки та психології дозволив визначити, що здійснювався активний пошук ефективних підходів і методів покращення успішності навчання, при яких особлива увага надавалася майстерності викладача. У дослідженнях вивчався вплив мотивації на навчальну успішність студентів та констатувалося, що важливим чинником успішності є особистісні особливості студента.

Слід зазначити, що дослідниками встановлений вплив на навчальну успішність різних груп чинників, таких, як інтелектуальні і особистісні особливості, мотивація, ціннісні орієнтації, організація навчального процесу, рівень педагогічної майстерності, самостійна робота студентів, рівень саморегуляції і самоуправління.

Спробуємо виокремити і систематизувати важливі проблеми навчальної успішності. В якості таких ми виокремлюємо особистісні характеристики (стан тривожності, емоційно-вольові властивості), інтелектуальні і мотиваційні особливості студентів, як супутні – управління навчальною діяльністю і організацію процесу навчання у вищій школі (спадкоємність різних етапів освіти, формування і розвиток навичок самостійної роботи студентів та ін.).

Управління навчальною діяльністю ми розуміємо як управління процесом навчання, що містить викладацьку діяльність педагога, навчальну діяльність студента і їх педагогічну взаємодію, яка припускає використання різних типів і видів управління і відповідних їм прийомів і способів організації навчального процесу з урахуванням особливостей студентів. Організацію навчального процесу визначаємо як планування і складання навчальної програми, підбір матеріалу, раціональний розподіл навчального навантаження і бюджету часу студентів, а також матеріально-технічне забезпечення навчального процесу, створення необхідних умов для успішного навчання в вищому закладі.

Навчальна успішність у вищій школі відображає ступінь засвоєння об'єму знань, навиків, умінь, встановлених стандартами вищої освіти, з погляду їх свідомості, повноти, глибини, міцності, і тому вона знаходить своє вираження в оцінних балах. Висока успішність досягається системою дидактичних і виховних засобів, оптимальною організацією навчальної діяльності. Той, чи інший характер навчальної діяльності виявляється в академічній успішності [11].

Аналіз проблеми успішності, проведений Б. Рубіним і Ю. Колесниковим, показує, що академічна успішність є не тільки мірою пізнавальної діяльності, де фіксується рівень і обсяг знань, ступінь старанності, але і, у відомому значенні, ставлення студентів до своєї спеціальності, ступінь відповідності інтересів і схильностей індивідів цільової функції вишу. Науковці підкреслюють, що навчальна успішність відображає результативний бік навчання, виражений у кількісних показниках (балах), а успішність навчання – більшою мірою його процесуальний, якісний бік [14].

Успішність навчання включає проходження по ступенях і рівнях освіти, оволодіння знаннями, уміннями, навиками, розвиток особистого потенціалу, формування соціальної компетентності, адаптацію в соціумі, входження в професійну діяльність [16].

Проблему навчальної успішності іноді ототожнюють з проблемою ефективності навчання. Показовою в цьому відношенні є концепція, що розвивається В.П. Беспалько, у якій автор вказує на те, що критерій якості засвоєння знань (умінь) і критерій ефективності навчання – величини однопорядкові і навіть однакові. При цьому приймається основне положення про те, що в результаті навчання студент засвоює деякі комплекси знань, умінь, навичок, з чого робиться висновок про необхідність при можливості точніше описати і зміряти засвоєння як зовні контрольований факт дидактичного процесу, як сам зміст дидактичного процесу і як пізнавальну діяльність студента, направлену на оволодіння деякою інформацією. Проблема визначення ефективності навчання, таким чином, зводиться до того, щоб знайти способи вимірювання якості засвоєння знань, умінь, навиків. Ґрунтуючись на теорії поетапного формування розумових дій, автор пропонує класифікацію видів пізнавальної діяльності студентів, які потім позначає за ступенями складності як рівні засвоєння. Кожному з них приписується певний рівень знань: перший рівень – знання знайомства, другий рівень – знання репродукції, третій рівень – знання, уміння або навички, четвертий рівень – знання трансформації. Дослідник вважає, що перехід до кількісного вимірювання процесу засвоєння не складає труднощів, оскільки є підстава для шкали оцінок. Він виділяє такі етапи визначення ефективності навчання:

- визначення рівнів діяльності студентів;
- знаходження критерію засвоєння для кожного рівня; встановлення чинників, що впливають на досягнення даного рівня;
- демонстрація взаємозв'язку знайдених чинників для досягнення рівня щонайвищої ефективності [3].

На думку В.М. Блинова, у центрі уваги повинна бути, головним чином, діяльність навчання, а в цій діяльності проблема засвоєння знань затуляє всі інші. Вважаємо, що проблема визначення ефективності навчання підміняється іншими питаннями, що стосуються вимірювання якості засвоєння. Ефективність з дидактичної точки зору – це показник того, як в процесі навчальної діяльності конкретні результати перетворюються в результати, що мають соціальну значущість [4].

В.А. Якунін зазначає, що академічна успішність, навчальна успішність і навчальна активність належать до числа узагальнених критеріїв ефективності навчання [17]. В термінах управління академічну успішність можна визначити як ступінь збігу реальних результатів навчальної діяльності студентів із запланованими, а успішність навчання – як ефективність керівництва навчально-пізнавальною діяльністю студентів, що забезпечує високі психологічні результати при мінімальних витратах (матеріальних, фінансових, фізичних, психологічних).

Критеріями навчальної успішності є академічна (навчальна) успішність, що відображає в бальній оцінці (відмітці) рівень навчальних досягнень, а також зацікавленість, вмотивованість, якість і способи розумової роботи (активність, напруженість, темп, тривалість, систематичність, співвідношення раціональних і нерациональних прийомів роботи). Внаслідок індивідуально-психологічних відмінностей в структурі навчально-пізнавальної діяльності одні студенти досить швидко і легко досягають високих результатів в навчанні, інші – порівняно поволі, а деякі зовсім не можуть до них наблизитися. У такому випадку говорять про такі властивості психічного розвитку людини, як його научуваність або здатність до виховання, під якими мають на увазі надбану під впливом освіти, навчання і виховання внутрішню готовність до різних психологічних перебудов і перетворень відповідно до нових програм подальшого навчання і виховання. Отже, навчання і виховання стають найважливішими умовами і чинниками подальшого розвитку людини і формування його як особи і суб'єкта діяльності.

На нашу думку, задача навчального процесу полягає не тільки в передачі студентам деякої суми професійних знань, але і в цілеспрямованому загальному розвитку інтелекту, здібностей студентів до

предметів, що вивчаються. Студенту цікавіше вчитися, коли він усвідомлює, що крім оволодіння професійними знаннями відбувається його інтелектуальне зростання, поліпшення перцептивних, мнемічних і розумових якостей.

Успіх будь-якої діяльності, зокрема навчальної, забезпечується за рахунок активності особи і її оптимального психічного стану. Навчальна діяльність – це мотивована активність студента для досягнення мети навчання. Своєрідність навчальної діяльності полягає у тому, що в процесі її здійснення особистість не тільки засвоює знання, але і формується як особа. Навчальна діяльність студентів вищих навчальних закладів характеризується професійною спрямованістю, що пов'язано з посиленням ролі професійних мотивів самоосвіти і самовиховання. За М.М. Пейсаховим, навчальна діяльність є складною динамічною системою, яка визначаються рівнями відносин, поведінки, пізнавальної діяльності, психічних станів і фізіологічного забезпечення (функціональних станів). Всі ці рівні, як вказує автор, є взаємозв'язаними і взаємообумовленими, тому збій в одній ланці навчальної діяльності приводить до порушення і зниження ефективності роботи всієї системи в цілому [13].

Проблема спілкування в процесі навчання представлена у багатьох педагогічних і психологічних працях. Зокрема О.О. Бодальов, і В.А. Якунін вказують, що знання психології спілкування, умов формування колективу, особливостей емоційної дії дозволяє викладачеві здійснювати ефективне управління колективом учнів [5,17]. Тому процес педагогічної взаємодії необхідно визначити важливим чинником навчальної успішності студентів.

У структурі навчальної діяльності виділяється рівень відносин між студентом і викладачем, між студентом і його однокурсниками. При єдності цілей у викладача і студента спілкування між ними є творчою співдружністю. Рівень відносин між викладачем і студентом впливає на поведінку останнього, на його пізнавальну діяльність, на психічний стан, а через нього - і на його функціональний стан. Відносини, що виникають у навчальному процесі при спілкуванні між викладачем і студентом, студентською групою, безумовно, завдають великого впливу на всі рівні навчальної діяльності, на формування і становлення особистості, індивідуальності студента.

Підсумовуючи, зазначимо, що провідні чинники навчальної успішності студентів вищих освітніх закладів обумовлені особистісними особливостями студентів, їхньою мотивацією до навчання, а також організацією навчально-виховного процесу у вищій школі й рівнем педагогічної взаємодії.

Виокремлення та характеристика чинників навчальної успішності студентів дозволяє визначити перспективи подальшого вдосконалення навчального процесу у вищих навчальних закладах. В першу чергу, це підвищення ефективності навчання, створення умов для якісної фахової підготовки, зокрема введення у навчальний процес інтегрованих дисциплін, надання студентам широких можливостей для виконання різного роду творчих робіт.

ЛІТЕРАТУРА

1. Акопова М.А. Личностно-ориентированный подход в условиях выбора образовательных программ в ВШ. [Текст] / М.А. Акопова. - СПб. : Наука, 2003. - 180 с.
2. Ананьев Б.Г. Психология педагогической оценки / Б.Г. Ананьев. - Л.: Труды ин-та по изучению мозга им. В.М. Бехтерева, 1935. - 146 с.
3. Беспалько В.П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения / В.П. Беспалько. - М.: Изд-во Института профессионального образования МО России, 1995. - 212 с.
4. Блинов В.М. Эффективность обучения. (Методологический анализ определения этой категории в дидактике) / В.М. Блинов. - М.: Педагогика, 1996. - 192 с.
5. Бодалев А.А. Личность и общение: избранные труды / А.А. Бодалев. - М.: Просвещение, 1983. - С. 115-133.
6. Вяткин Л.Г. Основы педагогики высшей школы: учебное пособие / Л.Г. Вяткин, А.Б. Ольнева. - Саратов: Научная книга, 1999. - 280 с.
7. Дубасенюк О.А. Психолого-педагогичні фактори професійного становлення вчителя / О.А. Дубасенюк. - Житомир: Житомир. держ. пед.ін-т, 1994. - 260 с.
8. Зимняя И.А. Педагогическая психология / И.А. Зимняя. - Ростов-на-Дону: Феникс, 1997. - 480 с.
9. Каташев В.Г. Профессиональное самосознание личности и профилизация обучения / В.Г. Каташев, Л.Н. Нугуманова. - Казань: Новое знание, 1998. - 310 с.
10. Матушанский Г.У. Непрерывное образование преподавателей высшей школы (история, проблемы, перспективы) / Г.У. Матушанский, Л.И. Соломко. - Казань: Новое знание, 1999. - 196 с.

11. Мешков Н.И. Психолого-педагогические факторы академической успеваемости / Н.И. Мешков. – Саранск: Наука, 1991. – 96 с.
12. Оцінка знань студентів та якості підготовки фахівців (Методичні та методологічні аспекти): навч. посібник / Кол. авторів. – К.: ІЗМН, 1997. – 216 с.
13. Пейсахов Н.М. Психологическая служба в вузах и проблема психологической службы вузов / Научн. ред. Н.М. Пейсахов. Самоуправления // Проблемы самоуправления в системе. – Казань: Изд-во КГУ, 1983. – С. 3-14.
14. Рубин Б. Студент глазами социолога / Б. Рубин, Ю. Колесников. – М.: Академия, 1980. – 142 с.
15. Семиченко В. Проблема педагогічного оцінювання / В. Семиченко, В. Заслужнюк // Рідна школа. – 2001. – № 7. – С. 3-9.
16. Хридина Н.Н. Современные методы педагогических исследований / Н.Н. Хридина // Профессиональное образование. – 2002. - №9. – С.42-47.
17. Якунин В.А. Педагогическая психология / В.А. Якунин. – СПб.: Питер, 1998. – 638 с.

УДК 37.018.1 : 316.356.2

СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА МОЛОДОЇ СІМ'Ї

Штефан Л.А., професор

Харківський національний педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди

У статті визначено сутність і особливості соціально-педагогічної підтримки молоді сім'ї. Розкриваються особливості реалізації соціально-педагогічної підтримки сімей у ХХ ст. Визначаються механізми соціально-педагогічної підтримки молодих сімей в Україні ХХІ ст.
Ключові слова: соціальна підтримка, молода сім'я, соціально-педагогічна підтримка молоді сім'ї, батьківські школи, педагогічна культура молодих батьків, усвідомлене батьківство.

Штефан Л.А. СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПОДДЕРЖКА МОЛОДОЙ СЕМЬИ / Харьковский национальный педагогический университет им. Г.С. Сковороды, Украина.

В статье определена сущность и особенности социально-педагогической поддержки молодой семьи. Раскрываются особенности реализации социально-педагогической поддержки семей в ХХ в. Определяются механизмы социально-педагогической поддержки молодых семей в Украине ХХІ в.
Ключевые слова: социальная поддержка, молодая семья, социально-педагогическая поддержка молодой семьи, родительские школы, педагогическая культура молодых родителей, осознанное родительство.

Shtefan L.A. THE SOCIAL-PEDAGOGICAL SUPPORT OF YOUNG FAMILY / Kharkov national pedagogical university the name of G.S. Skovorody, Ukraine.

Essence and features of social-pedagogical support of young family are definite in the article. The features of realization of social-pedagogical support of families in the ХХ century are disclosed. Mechanisms of social-pedagogical support of young families in Ukraine are determined in the ХХІ century.
Key words: social support, young family, social-pedagogical support of young family, parental schools, pedagogical culture of young parents, realized parenthood.

Актуальність дослідження. Рівень розвитку цивілізованого суспільства визначається його економічним, політичним рівнями розвитку, а також і соціально-культурним рівнем ставлення до моральних цінностей. На сьогодні зміни та нестабільність, що спостерігаються в різних сферах суспільства, накладають відбиток на функціонування такого важливого інституту, як сім'я. Криза сім'ї проявляється через такі соціальні проблеми, як алкоголізм батьків, сімейне насильство, соціальне сирітство, малозабезпеченість сімей та ін. З метою знаходження шляхів виходу сім'ї із цього становища ми звернулися до історичного минулого нашої країни, щоб визначивши позитивні та негативні моменти тогочасного досвіду, не повертатися до цих помилок у сьогоденні.

Мета статті – проаналізувати особливості соціально-педагогічної підтримки молоді сім'ї у ХХ ст. – ХХІ ст.

На сьогодні не зустрічається чітко окресленого поняття «соціально-педагогічна підтримка сім'ї». У літературі ми знаходимо визначення «педагогічна підтримка» (Н. Крилова, О. Газман, І. Трубавіна), «соціальна підтримка» (Т. Андрієнко). Так, остання характеризується як «система заходів по наданню допомоги окремим категоріям громадян, які тимчасово опинилися у важкому економічному становищі,